

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและที่มาของปัญหา

ครอบครัวมุสลิมโดยทั่วไปเป็นองค์กรหรือสถาบันทางสังคมที่มีโครงสร้างหน้าที่อันโลมตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามดังปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน บทบัญญัตินั้นได้แก่ หลักศรัทธา 6 ประการ คือ ศรัทธาในพระเจ้า มลาอิกะฮ์¹ บรรดาत्मกิรี² ศาสนทูต³ วันพิพากษา กฎกำหนดศกาวะ และหลักปฏิบัติ 5 ประการคือ การปฏิญาณตนไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และมุฮัมมัด (ศ็อล ๗) คือ ศาสนทูต นมัสการพระเจ้าหรือที่เรียกว่าการทำละหมาดซึ่งกระทำ 5 เวลาต่อ 1 วัน การถือศีลอดตลอดเดือนรอมฎอน⁴ การจ่ายภาษีตามกฎหมายอิสลามกำหนดหรือเรียกว่า การจ่ายชะกาต และการไปประกอบพิธีฮัจญ์⁵ สำหรับผู้ที่มีความสามารถ ศาสนบัญญัติเหล่านี้เป็นธรรมเนียมชีวิตของครอบครัวมุสลิมและสมาชิกทุกคน (กาอิม อับดุลละฮ์, ม.ป.ป. : 2, 83)

ศาสนาอิสลามเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของครอบครัวมุสลิม ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายกล่าวคือ ท่านที่คลอดมีชีวิตรอดอยู่ได้ เด็กอ่อนหรือทารกที่เป็นมุสลิมทุกคนต้องได้รับการอะซาน (กล่าวเรียกร้องให้ทำละหมาด) กรอกหูขวาของเด็กจากผู้เป็นพ่อ หรือจากผู้มีความรู้ทางศาสนาความว่า “อัลลอฮ์ผู้ยิ่งใหญ่ อัลลอฮ์ผู้ยิ่งใหญ่ ข้าขอปฏิญาณว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระองค์ ข้าขอปฏิญาณว่านบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์ ข้าขอปฏิญาณว่านบีมุฮัมมัดเป็นทูตของพระองค์ จงละหมาดเถิด ไม่มีอำนาจและพลังใด ๆ นอกจากอัลลอฮ์เท่านั้น ท่านทั้งหลายจงสู้ชัยชนะกันเถิด ไม่มีอำนาจและพลังใด ๆ นอกจากของอัลลอฮ์เท่านั้น อัลลอฮ์ผู้ยิ่งใหญ่ อัลลอฮ์ผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์” เมื่ออะซานเสร็จแล้วจึง “กออิมัต” (คำกล่าวเหมือนอะซาน แต่อะซานกล่าวประโยคละ 2 เที้ยว ส่วนกออิมัตนั้นกล่าวเที้ยวเดียว) ที่หูข้างซ้ายอีกครั้งหนึ่ง (มานิต จารงศ์, ม.ป.ป. : 28)

¹ มลาอิกะฮ์ คือเทวดาของอัลลอฮ์ มีหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดสารจากพระเจ้าให้แก่ศาสนาดูแลรักษาความดีความงามของมนุษย์ เป็นต้น

² บรรดาत्मกิรี คือ ศักดิ์สิทธิ์พระเจ้าประหม่อมแก่ศาสนทูตหรือเป็นแนวทางการสั่งสอนแก่มนุษย์ ได้แก่ เคารอด อิบะอูตีล ชาบูร อัล-กุรอาน

³ ศาสนทูต คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดศาสนาแก่นมนุษย์รวมทั้งปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่าง

⁴ เดือนรอมฎอน คือ เดือนที่มุสลิมต้องถือศีลอดตามบัญญัติของศาสนาอิสลามเป็นไปตามเจตนารมณ์

⁵ พิธีฮัจญ์ คือ พิธีแสวงบุญซึ่งกระทำที่นครมักกะฮ์ ถ้าบุคคลสำหรับมุสลิมที่มีความสามารถ

เมื่อเด็กมุสลิมเจริญวัยขึ้นมีอายุได้ประมาณ 4-5 ปี จะเริ่มฝึกหัดอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน และเรียนรู้ศาสนาในสถานศึกษาที่รู้จักกันทั่วไปว่า “โรงเรียนตาดีการ์” จะมีพิธีเข้าสู่หนัดสำหรับ เด็กชายเมื่อเจริญวัยอันสมควร แม้กระทั่งการแต่งกายมุสลิมจะต้องยึดถือปฏิบัติตามที่ศาสนา กำหนดกล่าวคือ สตรีมุสลิมต้องปกปิดร่างกายยกเว้นใบหน้าและฝ่ามือ ส่วนการแต่งกายของชาย ไม่ควรเปิดเผยระหว่างสะดือและสะบ้าหัวเข่า (เศาวนีญ์ รุจิระอัมพร-จิตต์หวมวด, 2522 : 183, 186, 191) ทุกครั้งที่มุสลิมพบปะกันฝ่ายหนึ่งจะกล่าวคำว่า “อัสลามูออลัยกุม” เป็นการกล่าวทักทายกัน สั้น ๆ ซึ่งหมายถึงขอความสันติสุขจงมีแด่ท่าน อีกฝ่ายหนึ่งจะกล่าวตอบว่า “วาออลัยกุมมุสสลาม” อันหมายถึงขอความสันติสุขจงมีแด่ท่านเช่นกัน (จารรง บินกาซัน, 2536 : 51) ถือว่าเป็นหน้าที่ ของครอบครัวที่จะต้องฝึกปฏิบัติจนกลายเป็นวิถีชีวิต

ครั้นถึงวัยแต่งงานคู่บ่าวสาวหรือคู่สมรสต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดที่สอดคล้องกับบทบัญญัติเกี่ยวกับการแต่งงานเป็นการแต่งงานภายในกลุ่มของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม (endogamy) ตลอดจนจะต้องยึดหลักการแบ่งทรัพย์สินสมบัติหรือมรดก ในบทบัญญัติของศาสนาได้กล่าวไว้ว่า ผู้ที่มีสิทธิ์ในการรับมรดกคือ คู่สมรส และทายาทโดยชอบธรรมตามนิติบัญญัติ อันได้แก่ผู้ที่มีความผูกพันในฐานะผู้ให้กำเนิด เช่น บิดา มารดา ปู่ ย่า ยาย ในฐานะผู้สืบเชื้อสาย เช่น ลูกชาย ลูกสาว หลานชาย หลานสาว ฯลฯ ในฐานะญาติร่วมสายโลหิต เช่น พี่น้องชาย พี่น้องหญิง และในฐานะญาติใกล้ชิด เช่น ลุง และอาชาย เป็นต้น (มุนีร์ มุหะหมัด, 2534 : 6-7)

มรดกจะได้รับการแบ่งแก่สามี ภรรยา ถ้าผู้ตายเป็นสามี ภรรยาจะได้รับส่วนแบ่งมรดก ในอัตราส่วน 1/8 ของมรดก ส่วนที่เหลือจะตกแก่ลูกอันเป็นทายาทโดยชอบธรรมตามนิติบัญญัติ ในฐานะผู้สืบเชื้อสาย โดยลูกชายจะได้รับ 2 ส่วน และลูกสาวได้รับ 1 ส่วน ถ้าผู้ตายเป็นภรรยา สามีจะได้รับส่วนแบ่งมรดกในอัตราส่วน 1/4 ของมรดก ส่วนที่เหลือจะตกแก่ลูกชาย 2 ส่วน และลูกสาวได้รับ 1 ส่วน เช่นเดียวกัน และมรดกบางส่วนจะได้รับการแบ่งแก่ทายาทที่ใกล้ชิด เช่น บิดา มารดา พี่น้องร่วมบิดาและหรือมารดา เป็นต้น ตามกฎเกณฑ์และอัตราส่วนที่ถูก กำหนดไว้⁹ (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2525 : 91)

เมื่อมุสลิมเจ็บป่วยและใกล้จะหมดลมหายใจ สมาชิกในครอบครัวหรือเครือญาติจะต้อง สอนให้ผู้ป่วยกล่าว “บิฮะ” คือการกล่าวถ้อยคำ “ลาอิลลาฮอิลลอลอฮุ” หมายถึงไม่มีพระเจ้าอื่น ไคนนอกจากอัลลอฮ์ที่บูชา เพราะถ้าได้กล่าวถ้อยคำดังกล่าว เขาจะได้เข้าสวรรค์หลังจากที่ได้รับ โทษจนหมดแล้ว และผู้เป็นบุตรหรือญาติจะต้องอ่านยาซีน (เป็นบทอ่านสำหรับผู้ที่กำลังเจ็บป่วย ใกล้จะหมดลมหายใจ และสำหรับผู้ถึงแก่ความตายแล้ว) เมื่อผู้ป่วยได้ถึงแก่ความตายก็ต้องจัดการ กับศพตั้งแต่การอาบน้ำ ละหมาดไว้แก่ศพ ไปจนกระทั่งนำศพไปฝัง ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะ

⁹ การแบ่งมรดกตามกฎหมายอิสลามมีระเบียบปฏิบัติที่ซับซ้อน ผู้วิจัยจะนำเสนอรายละเอียดไว้ในรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

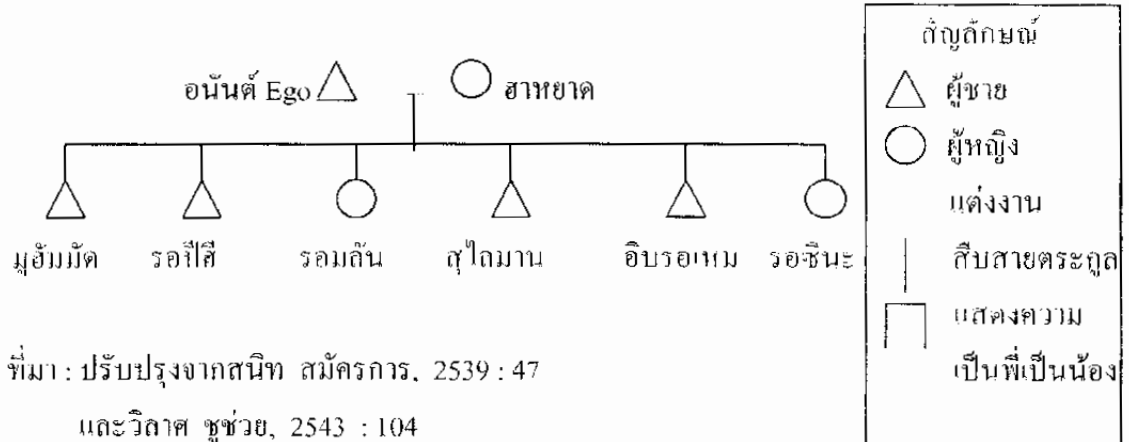
เป็นไปตามที่ศาสนากำหนด หลังจากนั้นจะเป็นการดีที่สมาชิกครอบครัวหรือเครือญาติที่เป็นชายจะไปเยี่ยมสมาชิกที่ล่วงลับไปแล้วยังสถานที่ฝังศพหรือกุโบร์ (หัจจุสดิน และมัต. 2539 : 3)

ศาสนบัญญัติและหลักปฏิบัติเนื่องด้วยศาสนาอิสลามดังกล่าวเป็นบุพภาคของวิถีชีวิตของครอบครัวมุสลิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งมีประชากรมุสลิม 1,390,038 คน หรือ 83.92% ไทยพุทธ 225,325 คน หรือ 15.41% และนับถือศาสนาอื่น ๆ 11,033 คน หรือ 0.67% ของประชากรทั้งหมด 1,656,396 คน (กองประสานงานพัฒนาสังคม สอ.บต.ปี 2541)

หากพิจารณาในแง่อัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์ซึ่งเป็นเงื่อนไขทางสังคม และวัฒนธรรมที่ทำให้มุสลิมในถิ่นนี้ แตกต่างไปจากชาวไทยมุสลิมในจังหวัดอื่นๆ ของประเทศ ก็พบว่ามิลักษณ์เฉพาะตัวยังขึ้นกล่าวคือ เชื้อชาติ (มลายู) การใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสาร การปฏิบัติและถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมมาเลย์ หรือวัฒนธรรมฮินดู-พุทธ เพราะอดีตในเขตพื้นที่นี้มีการรับเอาวัฒนธรรมบางอย่างเข้ามาผสมผสาน กับการดำเนินชีวิตค่อนข้างมาก เช่น การทำบุญแต่งงานที่มีประเพณีการจัดดอกไม้ด้วยใบพลู หรือที่เรียกว่า บูหงาซีระ การจัดฟุ่มข้าวเหนียว 3 สี อันได้แก่สีเหลือง สีขาว และสีแดงเป็นต้น (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดยะลา และศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏยะลา, 2538 : 24)

เมื่อพิจารณาในแง่ของอาชีพ ที่อยู่อาศัย และโครงสร้างครอบครัวก็พบว่า ชาวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดดังกล่าวประกอบอาชีพการเกษตรและทำประมงเป็นส่วนใหญ่ อาศัยอยู่ในเขตชนบทมากกว่าเขตเมือง (ศูนย์ข้อมูลศูนย์อำนาจการจังหวัดชายแดนภาคใต้ปี 2541) มีโครงสร้างครอบครัวโดยทั่วไปเป็นทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ครอบครัวตามนัยแรกได้แก่ครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูกที่ยังไม่ได้แต่งงานอาศัยอยู่ภายใต้ครัวเรือนเดียวกันดังปรากฏในแผนภาพ 1

แผนภาพ 1 ครอบครัวเดี่ยว : ครอบครัวไชยรงค์

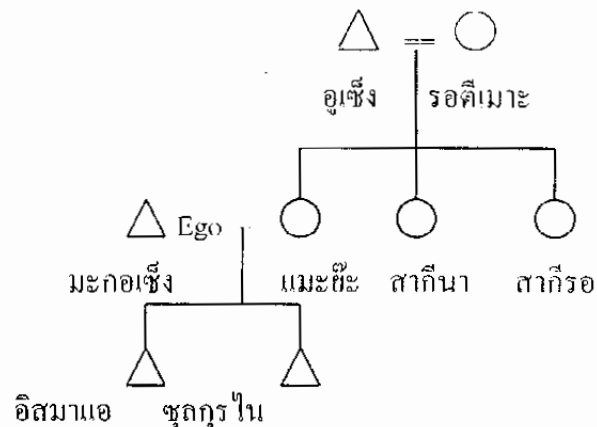

ที่มา : ปรับปรุงจากสนิท สัมครการ, 2539 : 47

และวิลาศ ชูช่วย, 2543 : 104

ส่วนครอบครัวไทยมุสลิมตามนัยหลังได้แก่ ครอบครัวชายประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และญาติพี่น้องฝ่ายพ่อ และ/หรือ ญาติทางฝ่ายแม่ที่อาศัยอยู่ร่วมกันโดยปกติแล้วสามหรือสี่ช่วงอายุคนในสถานะเดียวกัน (พิเชษฐ กาลามาเกษตร แปลจาก ครุชิต อะหมัด, 2540 : 68) ดังปรากฏในแผนภาพ 2

แผนภาพ 2 ครอบครัวขยาย : ครอบครัววัฒ

ที่มา : ปรับปรุงจากกระวีวรรณ ช่อมพฤกษ์, 2528 : 94

ครอบครัวมุสลิมในเขต 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการแบ่งอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจน โดยที่สามีมีฐานะเหนือกว่า และมีอำนาจการตัดสินใจมากกว่าภรรยา (ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ, 2534 : 5, 16) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการศาสนาที่ว่า “ผู้ชายรับผิดชอบเกี่ยวกับผู้หญิงและครอบครัว ส่วนผู้หญิงนั้นควรจะต้องดูแลรับผิดชอบในครัวเรือน รวมทั้งการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา” (อารง สุทธานานัน, 2541 : 41) แต่อย่างไรก็ตามทั้งชายและหญิงมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมกล่าวคือ วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับศาสนบัญญัติและศาสนปฏิบัติซึ่งอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายอิสลาม (ฟิกฮ์) ที่ว่าด้วยโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิม

นอกจากความสัมพันธ์ในรูปแบบของอำนาจและการแบ่งงานทำกันภายในครอบครัวแล้วครอบครัวมุสลิมยังมีความสัมพันธ์กับครอบครัวของวงศาตนาญาติและครอบครัวอื่น ๆ ในชุมชนเดียวกันอย่างใกล้ชิดซึ่งจะเห็นได้จากการทำกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน การช่วยเหลือในงานประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการนับถือศาสนา การมีเชื้อชาติและภาษาเดียวกัน

การเลือกคู่ครองของชาวไทยมุสลิมที่นิยมเลือกคู่ครองเฉพาะในกลุ่มของผู้ที่นับถือศาสนาเดียวกัน อำนาจหน้าที่ การตัดสินใจภายในครอบครัวและบทบาทหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัวที่ขึ้นอยู่กับฝ่ายชายหรือสามีเป็นหลัก ส่วนฝ่ายหญิงหรือภรรยามีบทบาทหน้าที่หลักในการดูแลกิจการภายในครอบครัว ดูแลบุตร ทำงานบ้าน แต่ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงต่างมีบทบาทในด้านการขัดเกลาทางสังคม ถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนาอันได้แก่ การเข้าสุหนัต การให้บุตรได้เรียนในโรงเรียนศาสนาหรือโรงเรียนดาดิการ์ การละหมาด การแต่งกายของของชายและหญิงที่ต้องปกปิดร่างกายอย่างมิดชิดแต่สามารถเปิดเผยอวัยวะบางส่วนได้ตามที่ปรากฏในบทบัญญัติของศาสนา การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ประเพณีการแต่งงาน หรือนิกะฮ์ เป็นต้น ทำให้ครอบครัวมุสลิมและชุมชนมุสลิมมีเอกลักษณ์ หรืออัตลักษณ์ที่แตกต่างไปจากครอบครัวอื่น ๆ (ไทยพุทธ และคริสเตียน เป็นต้น) จึงส่งผลให้เกิดบูรณาการ หรือเอกภาพในครอบครัวและสังคมสูง ผลที่ตามมาคืออัตราการหย่าร้างและปัญหาอื่น ๆ ภายในครอบครัวและสังคมต่ำตามไปด้วย

ด้วยข้อเท็จจริงและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาหาองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่โดยเฉพาะการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลอง อำเภอปะนาระ จังหวัดปัตตานี เพราะผลงานเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีจำนวนจำกัด และมักเป็นเชิงปรัชญาศาสนามากกว่าผลงานวิจัยเชิงประจักษ์ (empirical study) ในแง่สังคมวิทยาซึ่งมีจำนวนน้อยมาก

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการจัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลอง อำเภอปะนาระ จังหวัดปัตตานี

ความสำคัญและประโยชน์

1. ทำให้ทราบบทบาท และหน้าที่โดยเฉพาะกระบวนการจัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลอง อำเภอปะนาระ จังหวัดปัตตานีซึ่งเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
2. ทำให้ประชาชนทั่วไป และหน่วยงานราชการที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับชาวไทยมุสลิมได้เข้าใจรูปแบบการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของชาวมุสลิมอันมีที่มาจากบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิม และสามารถเป็นฐานในการมองสังคมมุสลิมเพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการวางแผนพัฒนาสังคมมุสลิม

ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาบทบาทและหน้าที่โดยเฉพาะกระบวนการจัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิมทั้งครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวขยายในชุมชนบ้านคลอง อำเภอปะนาระ จังหวัดปัตตานี

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ครอบครัวเดี่ยว หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบไปด้วยสมาชิกที่เป็นคู่สมรส 1 คู่ มีลูกที่ยังไม่ได้แต่งงานอยู่ด้วยกันหรือไม่ก็ได้ หรืออาจมีลูกบุญธรรมก็ได้
2. ครอบครัวขยาย หมายถึง ครอบครัวที่มีสมาชิกที่เกี่ยวข้องพันธุโดยสายโลหิต หรือการสมรส ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก 2 รุ่นขึ้นไปอาศัยอยู่ในเคหสถานเดียวกัน
3. บทบาท หมายถึง พฤติกรรมการปฏิบัติตัวตามหน้าที่ในครอบครัวอันได้แก่ อำนาจของบุคคลในครอบครัว และการจัดเกลาทางสังคม
4. หน้าที่ หมายถึง ภาระครอบครัวที่มีต่อสมาชิกภายในครอบครัวที่แสดงออกมาทางบทบาท
5. การแบ่งงานกันทำในครอบครัว หมายถึง การแบ่งงานกันทำในครอบครัวตามบทบาทและหน้าที่ ซึ่งแบ่งเป็น สามีเป็นหลัก ภรรยาเป็นหลัก และสามีภรรยามีความเท่าเทียมกัน
6. กระบวนการจัดเกลาทางสังคม หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ทำให้เกิดการ

ถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยใช้ภาษาทั้งที่เป็นวจนภาษา
คือภาษาพูด และอวจนภาษาคืออักษรปกริยา และท่าทาง เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด

7. ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อในหลักสรีรธา 6 ประการ ได้แก่ พระเจ้า มลาอึกะฮ์
(เทวทูต) ศาสนทูต คัมภีร์ต่างๆ ของพระเจ้า วันสิ้นโลก กำหนดสภาวะ

8. คำนิยม หมายถึง ความรู้สึกรักศรัทธาที่ยึดเป็นแนวทางในการแสดงบทบาทชัดเจน
ทางสังคม

9. จารีตประเพณี หมายถึงแบบแผนการปฏิบัติที่สืบเนื่องมาแต่ในอดีต

10. พิธีกรรม หมายถึง แบบแผนการปฏิบัติทางศาสนา